

PROFESSIOLECTS AND THEIR ROLE IN LANGUAGE IDENTITY DEFINING

Professiolects have been an inseparable part of professional speech. Professiolects contribute to one's social identity expression by means of professional vocabulary use, namely professional terminology and professional jargon. Specialized professional language used by professionals in formal communication and professional jargon used by representatives of social groups for their professional identity expression or for easy communication and identifying their competitors have been means of one's professional identity expression.

Keywords: *professiolects, professional speech, professional identity, professional jargon.*

УДК: 801.81:821.134.3

Орличенко О. В., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

НАРОДНА ТВОРЧИСТЬ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОРТУГАЛЬСЬКИХ КАЗОК)

Казки португальського народу, в яких сконцентовано багатство його етнокультурного досвіду, розглядаються як віддзеркалення відповідної мовної картини світу.

Ключові слова: *казка, лінгвокультурологічний, ініціальні формули, хронологічні формули, фінальні формули, національно-культурний колорит.*

Казка – це відбиття духовного життя суспільства, стереотипів національного характеру й типових для конкретної етнічної групи символів, тому проблеми взаємин мови й культури, мови й фольклору завжди були, є й будуть **актуальні**. Це пов'язано з тим, що зафіксовані у фольклорі (зокрема, у казках) найдавніші уявлення про світ виявляють формування менталітету будь-якого сучасного суспільства [1], тому що “поняття ідентичності... визначають як усвідомлення самого себе, своїх відмінностей щодо іншого” [2, с. 135].

У цьому зв'язку цікаво проаналізувати, які специфічні риси мають народні португальські казки, мовні засоби яких ще недостатньо вивчені в межах лінгвокультурології і які дотепер **ще не були предметом** спеціального дослідження у вітчизняній португалістиці.

Казки, які будуть проаналізовані в цій статті, зібрані й підготовлені до друку відомим португальським лінгвістом і педагогом Франсішку Адольфо де Коелью (1847-1919), автором таких робіт, як “A Língua Portuguesa” (1868), “Teoria de Conjugação em Latim e Português”, “Os Ciganos de Portugal” (1892) і двотомної праці “Obra Et-nográfica”. Звернення до жанру казки з боку такого відомого вченого свідчить про те значення, яке він надавав народній творчості своєї країни. Coimbra, Ourilbe, Oliveira

Do Douro, Lisboa, Abrantes, Foz Do Douro, Bragança, Epadanedo – ось географія місць появи персонажів португальських казок – вражаючої, дивовижної вигадки народної творчості, згрупованих А. Коельу в збірці “Contos populares portugueses” [3], які й становитимуть **об’єкт** дослідження цієї статті.

Значне коло дослідників-фольклористів [4] підкреслює, що тексти жанру, який розглядається в статті, – це, по-перше, константні структури, тому що в них присутні обов’язкові елементи з обмеженою кількістю функцій; по-друге, непорушною є незмінна послідовність у сюжеті. І, по-третє, характерна для казки двобічність виявляється одночасно в одноманітності й різноманітті: казкових функцій мало, персонажів багато.

Лінгвокультурологічне вивчення вказаного емпіричного матеріалу підтвердило наявність загальнотипових для цього жанру казок: про тварин, рослини, неживу природу й предмети, а також виявило специфічні риси чарівних, побутових та кумулятивних казок (за класифікацією Аарне-Томпсона). Багато в чому вони збігаються з типовими рисами казок будь-яких країн, оскільки дійовими особами в них виступають такі алегоричні персонажі, як вовки, лиси, кролі, віслюки, коти, пацюки, півні та ін. (ці казки мають яскраво виражений соціальний підтекст, оскільки глузують із людських вад – *Passados dias, a raposa, para se vingar, convidou o grou também para comer papas, mas desta vez comeu ela tudo, pois tinha deitado as papas numa laje e o grou não pôde comer*, p. 101), а також королі й королеви, принци й принцеси, маври й мавританки (в цих казках виразно акцентується перевага добра над злом – *O príncipe ficou muito contente não sabendo nunca que a velha fora quem tinha quebrado o encanto que trazia feia a princesa*, p.220), куми й кумоньки, дурисвіти і простаки, студенти, солдати і навіть Богоматір: *O homem então gritou com toda a força: Dizei-me, Senhora da Graça, quem bebeu o vinho, foi a mulher ou foi a gata?*” (p. 275).

Як і багато інших казок народів світу, португальські будуються за допомогою встановлених традицією кліше, першими з яких ідуть **казкові ініціальні формули**.

У португальських казках такими є: *era uma vez...* (ця модель кількісно переважає над всіма іншими), *eram uma vez ..., de uma vez era ..., era um(a) + іменник ..., havia um(a) + іменник ..., noutros tempos havia, havia noutros tempos ...*, що еквівалентно українському зачину “жили-були...”. Як впливає з наведеного вище, структурно вони монотипові, з незначною варіацією дієслів **ser** і **haver** в Imperfeito de Indicativo (**era(m), havia**): *Era uma vez uns casados que não tinham filhos* (p.181).

Рідше казки можуть починатися із зачину “*um(a) + іменник + tinha*”. Наприклад: *Um rei tinha... - В одного короля була ..., Um pai tinha... - В одного батька були ..., Uma madrastra tinha... - В однієї мачухи була ..., Um camponês tinha... - В одного селянина були...* з іншими можливими варіантними зміни іменника (ім’ярек) у складі кліше:

Uma beata tinha por costume ir todas as noites rezar a uma capela onde estava um Senhor Dos Passos, e um São Francisco (p. 281).

У поодиноких випадках зустрічаються відхилення від зазначених формул, коли базове дієслово *ter* = *волоdimi, маму (tinha)* міняється на дієслова руху (*ir, andar*): *Um homem foi viajar ..., Andava um dia um príncipe ...* або на локальну прив’язку до місцевості: *Moravam numa aldeia dois compadres ...: Dois estudantes encontraram numa estrada um azeiteiro que ia guiando um burro carregado de bilhas de azeite* (p. 271).

Єдиним випадком відхилення від традиційного початку казки, тобто втрати ініціальної формули, стала казка “O galo e o pinto”, що становить собою діалог двох персонажів (півня, o galo, і курчати, o pinto), який подається без будь-якого авторського тексту. Починається вона так:

PINTO “*Qui qui ri qui. Faz-me um bolo*”

GALO “*Có, có, ró, có. Não tenho sal*” (p. 92).

Медіальні формули, які використовуються для зв'язку дії, – на кшталт українських “Легко сказати, та нелегко зробити”, “Не так хутко діється, як швидко в казці кажеється”, “Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться” [5] – у народних португальських казках повністю відсутні, але все-таки наявні **хронологічні формули часу** у вигляді словосполучень, які вказують на те, що дія розвивається дискретно: *depois = nomim, passado algum tempo = пройшов якийсь час, passados dias = пройшли дні, passara-se já bastante tempo = пройшло вже багато часу, muitos anos já passaram... = пройшло багато років: Passado tempo, tornou o carneirinho a dizer a mãe...* (p. 157).

Зрідка переривчастість розвитку дії може передаватися за допомогою дієслова *caminhar = ходити, пересуватися: Caminhou, caminhou por toda parte até que encontrou uma linda menina* (p. 127). - *Він йшов і йшов, доки не зустрів гарну дівчину.*

У деяких казках подібна невизначеність відрізка часу може уточнюватися за допомогою числівників. Наприклад, *Минуло тридцять років...: Passados trinta anos, andavam dois pobres a pedir e foram pedir àquela casa* (p. 287).

Фінальні формули, подібні до римованих українських “Летів через високі гори сирій горобець, а цій казці — кінець”, “І стали вони жити-поживати і добра наживати”, також не характерні для народних португальських казок, які переважно закінчуються просто, більш-менш логічною розв'язкою історії, що розповідалася: *E o homem arrancou a oliveira e o tacaco ficou com a sua romãseira* (p. 91).

У чарівних казках фінал більш типізований і однозначно більш щасливий. Це одруження героїв і їх довге щасливе життя, натяк на що передається формулами: *foram \ sendo \ viveram muito felizes, tiveram muita fortuna = вони жили дуже щасливо, morreram muito velhos = померли дуже старими: Casaram e viveram no meio das maiores felicidades* (p. 135).

Але непоодиноким є й сумний фінал (справедливе, хоча і люте, покарання або навіть смерть персонажа): *A um madai-o deitar de um poço abaixo; a ao outro andar em volta do jardim agarrado ao rabo do cavalo e um homem chicotá-lo até ele morrer* (p. 151).

Єдиний випадок фінальної формули у вигляді віршованих рядків, непов'язаних із сюжетом оповідання, був зафіксований у казці “João Pequeno”:

A certidão está em Tondela;

Quem quiser vá lá por ela (p. 145).

Так звані “**загальні місця**”, тобто епізоди й повтори, які переходять із тексту однієї казки в текст іншої, в цілому також не характерні для португальських народних казок, хоча окремі приклади все ж були зафіксовані. Скажімо, відомий сюжет приходу лисиці в гості до журавля і навпаки зустрічається у традиційному вигляді в казці: “Raposinha gaiteira”, в якій цей епізод починає оповідь, а потім переходить на опис сумних взаємин між лисицею та вовком, і в казці “A raposa e o lobo”, коли після смерті

вовка чапля (а не журавель) запрошує лисицю в гості, але з'їдає всю страву сама, оскільки лисиця не може їсти з посудини видовженої форми:

...; *a garça fez o caldo numa almotolia; meteu o bico e bebeu tudo porque a raposa não podia bebê-lo pela almotolia* (p. 99).

Показовими в португальському фольклорі є також кумулятивні казки, специфічні повтори яких стають їхньою основною характеристикою: коли одні й ті самі дієслівні форми, питальні речення, репліки або відповіді учасників дії повторюються настільки багаторазово, що навіть у самому тексті оригіналу вони передаються за допомогою латинського скорочення “*etc.*” = “*i так далі*”:

Quando o macaco viu a ramãseira nascida, foi-se ter com o dono da oliveira e disse-lhe: “Arranca a tua oliveira para crescer a minha ramãseira”. Responde o homem: “Não estou para isso”. Foi-se o macaco ter com a justiça e disse-lhe: “Justiça, prende o homem para que arranque a oliveira, para crescer a minha ramãseira”. Responde a justiça: “Não estou para isso”. Foi-se o macaco ter com o rei e disse-lhe: “Rei, tira a vara a justiça, para ela prender o homem, para ele arrancar a oliveira, para crescer a minha ramãseira”. Responde o rei: “Não estou para isso”. Foi o macaco ter com a rainha: “Rainha, põe-te mal com o rei, para ele tirar a vara a justiça, etc.” Responde a rainha: “Não estou para isso” ... (p. 90).

Національно-культурний колорит португальських народних казок виявляється в текстотвірних засобах, а саме в широкому використанні суфіксального способу словотвору, наприклад, за допомогою часто вживаного зменшувально-пестливого суфікса **-inho(a)**: *sapatinhos encantados, coelinho, passarinho, cantarinho, bichinha, carochinha, padrinho, cabelinho, netinho, carneirinho, velinha, cacheirinha* та ін.:

Nossa Senhora deu-lhe uma gaitinha e disse: “Toma esta gaitinha e ao sol-posto toca-a que os coelhos vêm para dentro do saco; ...” (p. 215).

За допомогою таких лексем, що дають персонажам незвичну індивідуальну характеристику, і створюється особливий простір португальських казок.

Ще однією виразною особливістю різновиду фольклору, що аналізується, є ономаіопі, оскільки ономаіопічна лексика безпосередньо пов'язана з тваринами, істотами або предметами – джерелами звуку, які діють у казці. Як відомо, ономаіопічна лексика різниться від мови до мови, хоча ці відмінності лише почасти можна пояснити відмінностями фонологічних систем. Особливий інтерес у цьому відношенні виявляє передача звуків, що продукуються домашніми тваринами чи птахами, які поширені у всіх країнах: собаками, кішками, віслюками, півнями та ін. Порівняйте:

Passou um burro e disse: “Quero eu”. “Como e a tua fala?” Em ó, em ó... Depois passou um porco... “Deixa-me ouvir a tua fala”. On, on, on... Passou um cão... “Deixa-me ouvir a tua fala”. Bêu, bêu, bêu. ... Passou um ratinho... “Deixa-me ouvir a tua fala”. Chi, chi, chi... (p. 80)

В українській мові відповідниками вживаних у португальських казках ономаіопів є: іа-іа (для *em ó, em ó*); хрю, хрю (для *on, on*); гав, гав (для *bêu, bêu*); пі, пі (для *chi, chi*); ку-ка-рі-ку (для *qui qui ri qui*).

Не менш своєрідною прикметою португальських казок є введення до їх складу маленьких віршиків (як правило, дво- чи трирядкових), частотність вживання яких у

тексті казки варіюється від одного до чотирьох разів. Це може бути: 1) повтор одного й того самого куплету декілька разів:

Quem isto ouvir e contar

Em pedra se há-de tornar (pp. 231-232).

2) чергування двох різних куплетів

...olhou para o rei, dizendo:

Ah! extrangeirinha, extrangeirinha!

Que esta caixa era minha! ...

e o rei respondeu-lhe:

Pois se a caixinha era vossa

Pela virtude sereis rainha! (p. 260).

3) поступове нарощування (в ході розгортання сюжету) кількості рядків куплету, максимальний розмір яких може доходити до тринадцяти (с. 79-84).

Ще однією типовою рисою португальських казок є жорстокий спосіб загибелі одного з учасників дії (першорядного чи другорядного героя). Це смерть пацюка в каструлі з квасолею (с. 80), розірвання шлунку від випитої води з колодязя (с. 99), смерть у колодязі (с. 102, 151), падіння лисиці з крил чаплі, що летить у небі (с. 100), смерть kota і кролика від молота-кувалди (с. 112), смерть прив'язаного до хвоста коня від побиття батогом (с. 151) і т.п. Навіть залякування смертю виглядає жахливо: *que te tiro as tripas e furo a barriga* (p. 89), тобто “Я вирву твої нутрощі і прогризу черево”.

Отже, процес дослідження підтвердив, що наявність у португальських казках вищезгаданих мовних засобів надає текстам особливої своєрідності, завдяки чому вони легко впізнаються серед текстів інших жанрів і навіть казок інших народів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Шаблювський В. С.* Казковий дискурс як об'єкт наукових досліджень (на матеріалі слов'янських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, новогорьських народних казок) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ss.etnolog.org.ua/zmist/2009/81.pdf>.
2. *Чередниченко О. І.* Національно-мовна ідентичність у глобальному світі / О. І. Чередниченко // Переклад – Культура – Ідентичність. – К. : Видавець Заславський О. Ю., 2017. – 224 с.
3. *Coelho, Adolfo.* Contos Populares Portugueses. - Lisboa, Publicações Dom Quixote, 2005. – 290 p.
4. *Пронн В. Я.* Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пронн; научная редакция, текстологический комментарий И. В. Пешкова. – М. : Лабиринт, 2000. – 336 с.
5. Сюжетно-композиційна будова чарівних казок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4168.html>.

*Орличенко Е. В., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

**НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО КАК СПОСОБ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПОРТУГАЛЬСКИХ СКАЗОК)**

Сказки португальского народа, в которых сконцентрировано богатство его этнокультурного опыта, рассматриваются как отражение соответствующей языковой картины мира.

Ключевые слова: сказка, лингвокультурологический, инициальные формулы, хронологические формулы, финальные формулы, национально-культурный колорит.

*Orlytchenko O.V., Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

**FOLK ARTS AS A MEANS OF NATIONAL IDENTITY
(ON THE MATERIAL OF PORTUGUESE FAIRY TALES)**

The richness of ethno-cultural experience is concentrated in traditional Portuguese tales that are considered to be the reflection of the corresponding linguistic picture of the world.

Key words: fairy tale, linguocultural, initial formulas, chronological formulas, final formulas, national and cultural color.

УДК'81'255.4:82-3=161.2=111

*Плющ Б. О., к. філол. н.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

**ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ І НОВІ ПЛАТФОРМИ РОЗШИРЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНИХ ГОРИЗОНТІВ ЗА МЕЖІ АНГЛОСФЕРИ: ПЕРСПЕКТИВИ
ТА МОЖЛИВОСТІ**

*Translations from English are all over the place,
translations into English are as rare as hen's teeth.
D. Bellos ("Is that a Fish in Your Ear?" 2012)*

У статті здійснено аналіз динаміки представлення української книги в англомовному континуумі, а саме в США, розглянуто перспективи та можливості популяризації перекладів українського інтелектуального продукту в реальному та віртуальному просторі.

Ключові слова: переклад, перекладач, фреймування, мультилінгвізм, lingua franca.

У сучасному світі технологій та глобалізації дедалі більшої актуальності набуває полеміка щодо мовної політики та потенціалу мови як інструменту подолання проблем, пов'язаних із мультилінгвізмом та менш поширеними мовами. Перекладна